

РОЗДІЛ 1

Еркюль Пуаро вийшов із ресторану *La Vieille Grand'mère* в районі Сохо. Він підняв комір свого пальта радше з обережності, ніж з необхідності, позаяк ніч не була холодною.

«У моєму віці не варто ризикувати», — любив повторювати Пуаро.

У його очах проглядалося сонливе задоволення. Равлики в *La Vieille Grand'mère* були чудові. Цей невеликий занедбаний ресторан — справжня знахідка. Еркюль Пуаро задумливо облизав губи, наче добре нагодований собака. Діставши з кишені носову хустинку, витер свої пишні вуса.

Так, він добре повечеряв... Що далі?

Такі, яке проїжджало повз, сповільнило хід. Пуаро на мить завагався, але не зупинив його. Навіщо брати таксі? Він і так прийде додому надто рано, щоб лягати спати.

«На жаль, — пробурмотів собі під вуса Пуаро, — я можу їсти лише тричі на день».

До полуденного чаю чоловік так і не звик. «Якщо вживати їжу о п'ятій годині, то до вечері

не виділиться правильний шлунковий сік, — пояснював він. — Не забуваймо, що вечеря — це найважливіший прийом їжі!»

Ранкова кава теж була не для нього. Ні, шоколад і круасани на сніданок, обід — о пів на першу, якщо можливо, але в жодному разі не пізніше першої, і нарешті апогей — вечеря!

Це були головні періоди дня для Еркюля Пуаро. Він завжди дбайливо ставився до свого шлунка й тепер, у похилому віці, мав за це винагороду. Тепер їжа була не лише фізичною насолодою, а й інтелектуальним дослідженням. У перервах між трапезами він приділяв немало часу виявленню можливих джерел нових і смачних страв. Ресторан *La Vieille Grand'mère* був результатом такого пошуку і щойно отримав схвалення від Еркюля Пуаро.

Але, на жаль, попереду залишався цілий вечір. Еркюль Пуаро зітхнув.

«Якби тільки *se cher*¹ Гастінґс був поблизу», — подумав він.

І залюбки поринув у спогади про давнього друга.

«Мій перший друг у цій країні — і досі найдорожчий з усіх, яких маю. Хоча він часто й сердив мене. Але чи згадую я про це зараз? Ні. У пам'яті

¹ *Cher* (фр.) — дорогий. (Тут і далі примітки перекл.)

зринають лише його глибоке здивування, його щире захоплення моїми талантами — те, як легко я спрямовував його в хибному напрямку, не кажучи ні слова брехні, — його розгубленість, його приголомшення, коли він нарешті усвідомлював правду, яка була мені зрозумілою весь час. *Ce cher, cher ami*¹! О, бажання вихвалитися завжди було моєю слабкістю. Гастінгс ніколи цього не розумів. Але людина з такими здібностями має захоплюватися собою — а це вимагає зовнішніх стимулів. Я ж не можу сидіти в кріслі цілий день і роздумувати над тим, який я чудовий. Потрібне стороннє око. Потрібна, як зараз кажуть, *свита*».

Еркюль Пуаро зітхнув. Він звернув на Шафтсбері-авеню.

Може, перетнути її і піти на Лестер-сквер, щоб провести вечір у кінотеатрі? Злегка насупившись, він похитав головою. Фільми здебільшого дратували його своїми недоладними сюжетами, відсутністю логічної послідовності в доказах. Навіть операторська робота, якою багато хто захоплювався, на його думку, зображала сцени та об'єкти зовсім не схожими на дійсність. Пуаро дійшов висновку, що зараз усе занадто художнє. Немає любові до

¹ Cher ami (*фр.*) — дорогий друг.

порядку й методичності, які він так високо цінував. Повага до делікатності — теж рідкість. У моді були насильство й жорстокість, а Пуаро, як колишній поліцейський, утомився від жорстокості. Замолоду він удосталь надивився на це. Вона була радше правилом, ніж винятком. Жорстокість здавалася йому нецікавою й нерозумною.

«Правда в тому, — міркував Пуаро, звертаючи в бік дому, — що я відстав від життя. І я раб, як і інші люди, — хоч і на вищому рівні. Робота поневолила мене так само, як і їх. Коли випадає вільна година, їм нічим зайнятися. Фінансист на пенсії грає в гольф, торговець займається садівництвом, а я їм. Але я ходжу по колу. *Можна їсти лише тричі на день. А між цим — перерви*».

Минаючи газетний кіоск, він кинув погляд на заголовок. «Вердикт у справі Мак-Гінті».

Його це не зацікавило. Туманно пригадав невеликий абзац у газеті. Пересічне вбивство. Якусь нещасну стару жінку вбили ударом по голові за декілька фунтів стерлінгів. Ще один прояв сучасної бездумної жорстокості.

Пуаро зайшов у двір свого будинку. Як завжди, схвально його оглянув. Чоловік пишався домом. Чудова симетрична будівля. Пуаро піднявся ліфтом на третій поверх, де розташувалася його велика розкішна квартира з бездоганною хромовою

фурнітурою, квадратними м'якими кріслами і строго прямокутними орнаментами. У цій квартирі все було розставлене як під лінійку.

Коли він відчинив двері своїм ключем та ввійшов у квадратний білий передпокій, перед ним виринув слуга Джордж.

— Добрий вечір, сер. На вас чекає один джентльмен.

Він вправно зняв з господаря пальто.

— Он як? — Пуаро зауважив коротку паузу перед словом «джентльмен». Джордж був справжнім експертом зі снобізму. — Як його звати?

— Містер Спенс, сер.

Спершу Пуаро не згадав цього імені. Але знав, що мав би.

Пуаро затримався перед дзеркалом, щоб зробити вуса бездоганними, відтак відчинив двері вітальні й зайшов усередину. Чоловік, який сидів на одному з великих квадратних крісел, піднявся.

— Вітаю, мосьє Пуаро. Сподіваюся, ви мене пам'ятаєте. Пройшло багато часу... суперінтендант Спенс.

— Звісно. — Пуаро приязно потис йому руку.

Суперінтендант поліції Кілчестера Спенс. То була дуже цікава справа... Як сказав, відтоді пройшло багато часу...

Пуаро запропонував гостеві чогось випити. *Гренадин? Crème de menthe*¹? *Бенедиктин? Crème de cacao*²?.. Цієї миті ввійшов Джордж, тримаючи в руках тацю з пляшкою віскі й сифоном.

— Чи ви надаєте перевагу пиву, сер? — запитав у відвідувача.

Велике червоне обличчя суперінтенданта Спенса проясніло.

— Я вип'ю пива, — погодився той.

Пуаро вчергове здивувався вмінням Джорджа. Сам він навіть не здогадувався, що у квартирі було пиво, і не розумів, як його хтось може обрати замість солодкого лікеру.

Коли Спенс отримав келих з пінистим напоєм, Пуаро налив собі в невелику склянку смарагдового *crème de menthe*.

— Як люб'язно з вашого боку зайти до мене, — мовив він. — Дуже люб'язно. Звідки ви приїхали?

— З Кілчестера. Я виходжу на пенсію приблизно через пів року. Власне, це мало б статися вісімнадцять місяців тому. Мене попросили залишитися, і я послухався.

— Ви вчинили мудро, — емоційно заявив Пуаро. — Дуже мудро.

¹ *Crème de menthe* (фр.) — ментоловий лікер.

² *Crème de cacao* (фр.) — какао-лікер.

— Гадаєте? Не знаю. Маю сумніви.

— Так-так. Це було мудро, — наполог Пуаро. — Довгі години бездіяльності — ви собі навіть не уявляєте, що це.

— У мене буде багато справ на пенсії. Минуло-річ ми переїхали в новий будинок із чималим садом, занедбаним до непристойності. Я досі не мав можливості ним зайнятися.

— А, так, вам до душі садівництво. Я якось вирішив жити в селі й вирощувати кабачки. Це була невдала спроба. Не той темперамент.

— Шкода, що ви не бачили моїх минулорічних кабачків, — захоплено мовив Спенс. — Велетенські! І троянд. Я люблю троянди. Я посаджу...

Він запнувся.

— Я прийшов сюди не для цього.

— Ні-ні, ви прийшли до давнього знайомого. Це чудово. Я вам дуже вдячний.

— Боюся, не тільки для цього, мосє Пуаро. Буду відвертим. Мені дещо від вас потрібно.

— Можливо, ваш дім придбаний в іпотеку? — делікатно поцікавився Пуаро. — Вам потрібна позика...

Спенс жажнувся від такого припущення:

— Господи, річ не в *грошах*! Зовсім ні!

Пуаро граційно махнув рукою.

— Прошу вибачення.

— Скажу відразу: моє прохання дуже нахабне. Якщо ви дасте мені ляща й виставите за двері, я не здивуюся.

— Ляща не буде, — відповів Пуаро. — Продовжуйте.

— Це справа Мак-Гінті. Мабуть, ви про неї чули? Пуаро похитав головою.

— Я не приділяв цьому уваги. Місіс Мак-Гінті — стара жінка, працювала чи то продавчиною, чи то хатньою робітницею. Жінка мертва, так. Як вона померла?

Спенс утупився в нього.

— Боже! — сказав він. — Мені це дещо нагадало. Неймовірно! Я ж про це взагалі не думав.

— Прошу?

— Нічого. Це лише дитяча гра. Ми так гралися в дитинстві. Ставали в ряд і запитували по черзі: «Місіс Мак-Гінті мертва!» — «Як вона пішла з життя?» — «Стоючи на коліні, як я». Потім наступне питання. «Місіс Мак-Гінті мертва!» — «Як вона пішла з життя?» — «Витягнувши руку вперед, як я». І всі стояли нерухомо на колінах з витягнутими руками. А потім — найцікавіше! «Місіс Мак-Гінті мертва!» — «Як вона пішла з життя?» — «Ось ТАК!» Бух — і перший у ряду падав набік, а ми всі котилися слідом за ним, як кеглі!

Спенс голосно засміявся від цього спогаду.

— Я наче повернувся в ті дні!

Пуаро ввічливо чекав. Це був один із тих моментів, коли він, проживши половину життя в Англії, не розумів англійської. Сам він грався в хованки в дитинстві, але не мав бажання говорити про це або навіть думати.

Коли Спенс припинив сміятися, Пуаро трохи втомлено повторив:

— Як вона *померла*?

На обличчі Спенса не залишилося і сліду від сміху. Він опанував себе.

— Її вдарили ззаду по голові якимось гострим важким предметом. Убивця обнишпорив її кімнату й виніс заощадження — приблизно тридцять фунтів стерлінгів готівкою. Вона жила сама в невеликому котеджі, якщо не рахувати квартиранта. Його звали Бентлі. Джеймс Бентлі.

— А, так, Бентлі.

— Незаконного проникнення не було. Жодних слідів на вікнах і на замках. Бентлі перебував у скрутному становищі, втратив роботу й заборгував плату за два місяці. Гроші знайшли за котеджем, під каменем. На рукаві пальта Бентлі виявили кров і волосся — вони збігаються з групою крові і волоссям жертви. Згідно з першими показами Бентлі, він не підходив до тіла, тому вони не могли опинитися на пальті випадково.

— Хто виявив тіло?

— Пекар привіз хліб. Того дня з ним мали розраховатися. Джеймс Бентлі відчинив йому двері і сказав, що стукав до спальні місіс Мак-Гінті, але жінка не відповіла. Пекар припустив, що вона занедужала. Чоловіки привели сусідку, щоб та подивилася. Місіс Мак-Гінті не було у спальні, вона не спала у своєму ліжку, але речі були розкидані, з підлоги повитягали дошки. Коли заглянули у вітальню, то виявили, що місіс Мак-Гінті лежить там на підлозі, і сусідка зчинила крик. Потім, звісно, викликали поліцію.

— Зрештою Бентлі арештували й висунули йому звинувачення?

— Так. Відбулися слухання. Учора. Справу закрили. Сьогодні вранці присяжні засідали лише двадцять хвилин. Вердикт: «Винен». Засуджений до страти.

Пуаро кивнув.

— А потім, після оголошення вироку, ви сіли в потяг і приїхали до мене в Лондон. Чому?

Суперінтендант Спенс дивився у свій келих, неквапливо проводячи пальцем по вінцях.

— Тому що, — мовив нарешті, — я не думаю, що він це зробив...

РОЗДІЛ 2

На якийсь час запала тиша.

— Ви прийшли до мене...

Пуаро не договорив.

Суперінтендант Спенс підвів погляд на співрозмовника. Рум'янець на його обличчі погустішав. Типове обличчя селянина — неекспресивне, стримане, з проникливими, але чесними очима. Лице людини з чіткими стандартами, яка ніколи не сумнівається в собі і в тому, що добре, а що погано.

— Я давно служу в поліції, — сказав він. — З чим тільки не стикався. Я непогано розбираюся в людях. Доводилося розслідувати і вбивства — деякі з цих розслідувань були прості, інші — складніші. Про одне з них *вам* відомо, моє Пуаро...

Пуаро кивнув.

— Та справа була заплутана. Якби не ви, ми б її не розкрили. Але ми знайшли вбивцю, і жодних сумнівів не залишилося. Так само було з іншими справами, про які ви не знаєте. Був Вістлер — він отримав по заслугі. Були хлопці, які застрелили

старого Гутермана. Був Веролл з миш'яком. Трен-тер уникнув покарання, але точно був винен. Міс-іс Кортланд — їй пощастило, її чоловік був бридким збоченцем, і присяжні її виправдали. Це не справедливість — лише емоції. Іноді керуватися ними допустимо. Часом не вистачає доказів, часом емоції беруть гору, часом убивця обводять присяжних круг пальця — таке хоч і рідко, але буває. Часом причина в чудовій роботі захисту або ж обвинувачення йде неправильним шляхом. О так, мені не раз це доводилося бачити. Але...

Спенс помахав товстим указівним пальцем.

— Я ніколи не бачив, щоб невинну людину вішали за те, чого вона не робила. І *не хочу* бачити, мосьє Пуаро. Не в *цій* країні, — додав він.

Пуаро поглянув на нього.

— І ви вважаєте, що зараз це станеться. Але чому...

Спенс перебив його.

— Я знаю частину того, що ви скажете. Відповім ще до того, як запитаєте. Мені доручили цю справу. Я повинен був зібрати всі докази, тож дуже ретельно поставився до цього завдання. З'ясував усі обставини, які зміг. Вони чітко вказували в одному напрямку — на одну людину. Зібравши дані, я передав їх своєму керівникові. Далі від мене нічого не залежало. Справа дійшла до

прокурора, і рішення приймав він. Той вирішив висунути звинувачення — інакше й не могло бути з такими доказами. Тому Джеймса Бентлі арештували, проти нього порушили справу і зрештою його визнали винним. У присяжних не було вибору. Вони мусять спиратися на докази. Правду кажучи, їх це влаштовувало. Усі були впевнені, що він *винен*.

— А ви — ні?

— Ні.

— Чому?

Суперінтендант Спенс зітхнув. Він задумливо потер підборіддя своєю великою рукою.

— Не знаю. Точніше, не можу назвати вам конкретної причини. Присяжним він здався схожим на вбивцю, а мені — ні. А я бачив набагато більше вбивць, ніж вони.

— Так, ви експерт.

— По-перше, він не був *зухвалим*. Анітрохи. А з мого досвіду, вони зазвичай зухвалі. До біса самовдоволені. Думають, що дурять вас. Упевнені у своїй винахідливості. Навіть тоді, коли опиняються на лаві підсудних і знають, що їх посадять, отримують від цього якесь задоволення. Вони — в центрі уваги. Усі дивляться на них. Вони грають головну роль — можливо, уперше в житті. Розумієте, це... *зухвальці!*

Останнє слово прозвучало з певною категоричністю.

— Ви розумієте, що я маю на увазі, мосьє Пуаро?

— Чудово розумію. А цей Джеймс Бентлі був не таким?

— Ні. Він просто завмер від страху. Із самого початку. Деякі люди можуть витлумачити це як ознаку вини. Але не я.

— Я з вами згоден. Який він, цей Джеймс Бентлі?

— Тридцять три роки, середнього зросту, шкіра землистого кольорову, носить окуляри...

Пуаро перервав цей опис:

— Ні. Мені важлива не його зовнішність. Що це за людина?

— А, ви про це. — Суперінтендант Спенс задумався. — Непоказний хлопець. Нервовий. Не дивиться в очі. Має звичку позирати на людей скоса. Присяжні найбільше такого не люблять. Іноді збентежений, іноді войовничий. Приндиться, коли не слід.

Він зробив паузу й довірливо додав:

— Сором'язливий тип. У мене такий двоюрідний брат. У будь-якій незручній ситуації вони розповідають небилиці, яким ніхто ніколи не повірить.

— Схоже, цей ваш Джеймс Бентлі не дуже привабливий хлопець.

— Саме так. Він нікому *не подобався*. Та я не хочу, щоб його за це повісили.

— Гадаєте, його таки повісять?

— Не розумію, що цьому може завадити. Адвокат може подати апеляцію, але його аргументи будуть хиткими — якась формальність. Навряд чи це матиме успіх.

— У нього був хороший захисник?

— Йому призначили молодого адвоката Грейбрука згідно з законом про захист малозабезпечених осіб. Я б сказав, що він сумлінно виконав свої обов'язки і зробив усе, що міг.

— Отже, відбувся справедливий суд, і Бентлі визнали винним присяжні — звичайні люди, як і він.

— Саме так. Це були хороші середньостатистичні присяжні. Семеро чоловіків, п'ятеро жінок — усі шановані й помірковані люди. Суддею був старий Стенісдейл. Надзвичайно педантичний — жодних упереджень.

— Отже, згідно з законодавством, Джеймсові Бентлі немає на що скаржитися?

— Його хочуть повісити за те, чого він не робив, — це точно привід для скарги!

— Дуже слушне зауваження.

— Я вів цю справу — збирав і зважував докази, на яких і ґрунтується вирок. Мені це не подобається, мосьє Пуаро. Не подобається.

Еркюль Пуаро довго вдивлявся в червоне схвильоване обличчя суперінтенданта Спенса.

— *Eh bien*¹, — сказав він. — Що ви пропонуєте?

Спенс мав украй знічений вигляд.

— Думаю, ви здогадуєтеся, що я скажу. Справу Бентлі закрили. Я вже працюю над іншою — про розкрадання коштів. Сьогодні маю їхати в Шотландію. Я — підневільна людина.

— А я..?

Спенс кивнув трохи присоромлено.

— Ви все зрозуміли. Можете подумати, що це нахабство. Але я не бачу іншого виходу. Свого часу я зробив усе, що міг, розглянув усі варіанти. Це нічого не дало — і навряд чи могло дати. Хтозна, може, вам пощастить більше. Ви дивитеся на речі — сподіваюся, ви на мене не образитеся, — кумедно. Либонь, саме так слід на них дивитися в цій справі. Якщо Джеймс Бентлі її не вбивав, це мусив зробити хтось інший. Вона не могла вдарити себе по голові ззаду. Можливо, ви побачите щось, що я пропустив. У вас немає жодних причин за це братися. З мого боку це неймовірно нахабство — пропонувати вам таке. Але що є, те є. Я прийшов до вас, тому що це єдина ідея, яка спала мені на

¹ *Eh bien* (фр.) — отже.

думку. Якщо ви не хочете в це втручатися — та й навіщо це вам, — то...

— Є деякі причини. Я маю вільний час — багато вільного часу. А ви мене дуже заінтригували. Це виклик для сірих клітин мого мозку. Крім того, я вас поважаю. Уявляю, як ви працюєте у своєму саду через пів року — можливо, садите трояндові кущі — і не відчуваєте при цьому радості через гнітючі спогади, які намагаєтеся відігнати. Я не хочу, щоб ви так почувалися, друже мій. Нарешті, — Пуаро випрямив спину й енергійно закивав головою, — є питання принципу. Якщо людина не скоїла вбивства, її не можна вішати.

Він запнувся, а потім додав:

— Але якщо виявиться, що він усе-таки її вбив?

— Я буду лише радий пересвідчитися в цьому.

— А дві голови краще, ніж одна? *Voilà*, ми домовилися. Я беруся за цю справу. Очевидно, не можна гаяти часу. Слід уже прохолов. Коли вбили місіс Мак-Гінті?

— 22 листопада.

— Тож перейдімо відразу до суті.

— Я взяв із собою нотатки, які передам вам.

— Добре. Поки що вистачить стислого викладу. Якщо Джеймс Бенслі не вбивав місіс Мак-Гінті, хто міг це зробити?

Спенс знизав плечима і з сумом сказав:

— Я не бачу жодних підозрюваних.

— Ми не приймаємо таку відповідь. Оскільки в кожного вбивства є мотив, яким він міг бути у випадку місіс Мак-Гінті? Заздрість, помста, ревності, страх, гроші? Зупинімося на останньому й найпростішому. Кому була вигідна її смерть?

— Фактично нікому. Вона мала двісті фунтів стерлінгів у банку. Ці гроші дістануться її племінниці.

— Це невелика сума, але за певних обставин може бути достатньою. Обговорімо племінницю. Вибачте, друже, що йду вашими слідами. Я знаю, що ви вже все це аналізували. Але мушу ще раз уточнити.

— Звісно, ми перевіряли племінницю. Їй тридцять вісім років, заміжня. Чоловік працює в будівничій сфері: він маляр. Хороша вдача, стабільна робота, кмітливий хлопець. Вона — приємна жінка, трохи балакуча. Здається, по-своєму любила тітку. Жоден із них не мав нагальної потреби у двохстах фунтах стерлінгів, хоча вони, мабуть, їм зраділи.

— А як щодо котеджу? Він теж дістався їм?

— Котедж був орендований. Звісно, закон про оренду житла забороняв виселяти стару жінку. Але не думаю, що племінниця успадкує котедж. Зрештою, вони з чоловіком цього й не хотіли. Вони

живуть у маленькому сучасному муніципальному будинку, яким дуже пишаються. — Спенс зітхнув. — Я приділив багато уваги племінниці і її чоловікові — як ви розумієте, ця версія видавалася найімовірнішою. Але так і не знайшов, за що зачепитися.

— *Bien*¹. Тепер поговорімо про саму місіс Мак-Гінті. Опишіть її мені — не лише зовнішність, якщо ваша ласка.

Спенс усміхнувся.

— Не хочете поліцейського опису? Ну, їй було шістдесят чотири роки. Вдова. Чоловік працював драпірувальником у магазині *Hodges* у Кілчестері. Помер приблизно сім років тому. Пневмонія. Відтоді місіс Мак-Гінті виконувала хатню роботу поденно. Бродгінні — маленьке село, яке недавно почало розбудовуватися. Декілька пенсіонерів, партнер в інженерній компанії, лікар тощо. Там є хороше автобусне та залізничне сполучення з Кілчестером, а всього за вісім миль розкинулося Калленкі — як ви, мабуть, знаєте, це великий літній курорт. Попри це Бродгінні залишилося мальовничим селом, розташованим приблизно за чверть милі від головної дороги з Драймаута на Кілчестер.

¹ *Bien* (*фр.*) — добре.